

raden: bestuur en commissarissen. Hoewel de Britten op papier instemden, bleek al snel dat ze in de praktijk vasthielden aan de eenhoofdige leiding. In april 1995 ging Vinken met pensioen om president-commissaris te worden van Reed Elsevier. In die functie spande Vinken zich in om de samenwerking tussen Nederlanders en Britten te verbeteren, maar zonder succes. Toen de top van Reed Elsevier in augustus 1998 aftrad, bleef een stuurloze onderneming achter en uit protest legde Vinken zijn functie als president-commissaris in 1999 neer.

Met zijn biografie geeft Frentrop een zeer compleet beeld van Vinken. Maar Frentrop is ook weinig kritisch op de ondernemer Vinken. Bij de overnamepoging van Kluwer, dat feitelijk helemaal niet paste in de strategie van Elsevier-NDU, ontbreekt enig commentaar. Inzicht in de verschillen tussen de afzetmarkten van Elsevier en Kluwer (recht, onderwijs) wordt hier node gemist. Het lange talmen van *Elseviers Weekblad*, een weekblad dat helemaal niet voldeed aan de winstcriteria, krijgt wel een lang hoofdstuk toebedeeld maar helaas zonder veel kritiek. Het halsstarrige vasthouden aan het Nederlandse bestuursmodel in Reed Elsevier is een laatste voorbeeld waar kritiek niet zou hebben misstaan. Aan de andere kant maakt Frentrop goed duidelijk dat de vermeende soepele samenwerking tussen Nederlanders en Britten (zie Shell en Unilever) helemaal niet altijd zo gladjes hoeft te verlopen en dat de cultuurverschillen juist heel groot kunnen zijn. Bedrijfshistorici zullen waarschijnlijk weinig belangstelling hebben voor de uitwijdingen over de andere kanten van Vinken. Het boek wordt verder ontsierd door zeer veel en zeer lange citaten. In sommige hoofdstukken zijn complete delen van artikelen van Vinken overgenomen, zoals uit diens oratie. Frentrop had ook best de hoofdlijnen kunnen samenvatten om zijn punt te maken. Dat had de tekst aanzienlijk ingekort en waarschijnlijk een beter hanteerbaar boek opgeleverd.

Ferry de Goey

Erasmus Universiteit Rotterdam

O.W.A. Boonstra, P.K. Doorn, M.P.M. van Horik, J.G.S.J. van Maarseveen en J. Oudhof (eds.), *Twee eeuwen Nederland geteld. Onderzoek met de digitale Volks-, Beroeps- en Woningtellingen 1795-2001* (Den Haag: DANS Symposium publicaties, 2007) 525 p. ISBN 978-90-6984-533-3.

Ruim tien jaar is door een groot aantal medewerkers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en enkele onderzoeksinstituten van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) samengewerkt aan het digitaliseren van de gepubliceerde volks-, beroeps- en woningtellingen. Deze samenwerking heeft geresulteerd in het beschikbaar komen van omvangrijke statistische gegevensbestanden voor wetenschappelijk onderzoek. In het verleden hebben onderzoekers al op grote schaal gebruik gemaakt van de volkstellingen in boekvorm; de gedigitaliseerde tellingen nodigen volgens de redactie van deze bundel uit tot een hernieuwde belangstelling voor en gebruik van de bron.

De eerste telling van de Nederlandse bevolking werd gehouden in 1795, de laatste traditionele volkstelling werd georganiseerd in 1971. In 2001 werd een zogenoemde 'virtuele volkstelling' uitgevoerd waarbij geen echte telling onder de bevolking is gehouden maar uitsluitend gebruik is gemaakt van bij het CBS aanwezige bronnen zoals regi-

straties en *surveys*. De traditionele volkstellingen 1795-1971 zijn nu als Excel-tabellen op internet te raadplegen via www.volkstellingen.nl (30 oktober 2008). De tabellen van de virtuele volkstelling van 2001 zijn te raadplegen via de website van het CBS.

Ter gelegenheid van de officiële lancering van de volkstellingenwebsite op 12 november 2004 op het CBS en tijdens het symposium 'Uitgeteld en ingevoerd: Analyse van de digitale Nederlandse volkstellingen' op 29 september 2006, presenteerden enkele onderzoekers hun eerste onderzoeksresultaten op basis van de gedigitaliseerde tellingen. De hier besproken bundel bevat onder meer de op deze symposia gepresenteerde *papers*. Het boek vormt daarmee een onmisbare inleiding voor wetenschappers die de volkstellingen willen betrekken in hun onderzoek. De tellingen zijn niet alleen interessant voor onderzoekers als historici, demografen en sociologen, maar ook voor bijvoorbeeld amateuurstorici die zich bezighouden met heemkundig onderzoek omdat sommige tellingen geaggregeerde gegevens op wijkniveau bevatten.

De volkstellingen behoren tot de meest elementaire informatiebronnen over de Nederlandse bevolking en bieden een schat aan historische, demografische, sociaal-economische en culturele gegevens. In de bundel is deze brede kijk op ruim twee eeuwen Nederlandse samenleving terug te vinden: de ruim twintig bijdragen handelen over uiteenlopende onderwerpen, van de vergrijzing in Nederland (een bijdrage van Theo Engelen) of ondernemers in Nederland (Van Gerwen en De Goey) tot de Duitse bezetting en de overlevingskansen van joodse inwoners van Nederlandse gemeenten (Tammes en Ultee). De artikelen zijn verdeeld in een viertal thema's, te weten bevolking, huishoudens en wonen, sociaaleconomische thema's, sociaal-culturele thema's, en methoden en technieken.

De titel van de bundel suggereert onderzoek over de laatste twee eeuwen; veruit de meeste studies gaan echter over de periode na 1850. Doel van de verschillende bijdragen is het tonen van de mogelijkheden en beperkingen van de bron. Veel bijdragen bespreken trends in de tijd door twee of meer tellingen met elkaar te vergelijken. Zo worden in de bijdrage van Harmsen de structuurveranderingen van huishoudens beschreven tussen 1971 en 2006 naar de plaats die personen in het huishouden innemen. Andere mogelijkheden van volkstellingen betreffen het in kaart brengen van de sociaaleconomische en demografische samenstelling van een bepaalde bevolkingsgroep, zoals de leden van het Leger des Heils in de studie van Knippenberg en De Vos. Voorts wordt in veel studies inventariserend en comparatief te werk gegaan door volkstellinggegevens te vergelijken met een andere statistische bron. In de studie van Van Leeuwen en Maas worden de uitkomsten van de volkstellingen in Zeeland voor de jaren 1849 en 1899 vergeleken met een omvangrijk databestand van Zeeuwse huwelijksakten. Gekeken wordt of economische specialisering, in de vorm van een toename van het aantal verschillende beroepen en gespecialiseerde beroepstitels, onderzocht kan worden met behulp van deze twee gegevensbestanden.

De studie van Zijdeman laat een hernieuwd gebruik van de volkstellingen zien. Zijn betoog over de samenhang tussen beroepsstatus van vaders en zonen in Zeeland in de periode 1851-1915 vormt tevens een inventarisatie van de nieuwe mogelijkheden van grootschalige historische datasets. Zo vormen geaggregeerde volkstellinggegevens een onmisbaar component van *multilevel*-analyse, een onderzoekstechniek waarbij de invloed van contextuele kenmerken (gegevens gemeten op gemeenteniveau) en individuele kenmerken (op het niveau van het individu) gelijktijdig kunnen worden onderzocht. Dit maakt het onder andere mogelijk om de invloed van grootschalige processen als urbanisering en industrialisering op individuele processen te bestuderen.

Verschillende bijdragen besteden uitgebreid aandacht aan de tekortkomingen van de volkstellingen. Vooral de bijdragen van Boonstra over onderzoek naar buurten en wijken en van Kooij over stad en platteland zijn bronkritisch van aard. Zij signaleren dat statistici beperkte definities hanteerden en dat definities in de loop van de tijd veranderd zijn. Daarnaast worden gegevens soms op gemeenteniveau en dan weer op provinciaal niveau gemeten. Dit bemoeilijkt de onderlinge vergelijkbaarheid en onderzoek naar ontwikkelingen door de tijd. Bovendien is informatie lang niet altijd even gedetailleerd. Vaak wordt slechts de totale omvang van een bevolkingsgroep gegeven en zijn de gegevens niet gedifferentieerd naar leeftijd. In tegenstelling tot veel buitenlandse volkstellingen bevat alleen de telling van 1971 microdata zodat gegevens ook naar geslacht en leeftijd kunnen worden gepresenteerd. Met het oog hierop zal een hernieuwd gebruik van de volkstellingen in de nabije toekomst waarschijnlijk vooral gezocht worden in een combinatie van de gedigitaliseerde tellingen met databestanden van individuele gegevens zoals de Historische Steekproef Nederlandse bevolking (HSN). Door een aantal auteurs in deze bundel is hiertoe al een aanzet gegeven.

Evelien Walhout

Universiteit van Tilburg Department of Sociology

Robin Koert, *African Wax: Dutch wax design technology from Helmond to West Africa* (Eindhoven: Stichting Afrikaanse Dutch Wax, 2007) 160 p.
ISBN 9789081212816

Het verhaal van de imitatiebatiks is bekend: Nederlandse ondernemers proberen, met de Haarlemse firma Prévinaire voorop, na 1830 de Indische markt te veroveren met imitatiebatiks. Na een korte bloeiperiode worden de Nederlandse producten verdrongen door lokaal geproduceerde imitaties van de imitatiebatiks. Rond 1900 slaagt de Haarlemse Katoenmaatschappij er in nieuwe afzetmarkten te vinden in West-Afrika met als resultaat de geboorte van een uniek Afrikaans textielproduct: the real (Dutch) wax print. Nadat de fabriek in Haarlem failliet is gegaan, nemen de Vlisco uit Helmond en Ankersmit uit Deventer het stokje over. Na de Tweede Wereldoorlog zullen de beide fabrieken (moeten) fuseren, iets wat bij de familie Ankersmit altijd als een groot onrecht is beschouwd. Vlisco is daardoor de onbetwiste marktleider geworden en is dat tot op de dag van vandaag.

Dit boek gaat over de relatie van de Vlisco met twee Afrikaanse landen, namelijk Ghana en Ivoorkust. Door de dekolonisatie na de Tweede Wereldoorlog komt de textielhandel in het gedrang. Het boek kan ook – vrij naar Dickens – een verhaal van twee landen worden genoemd. Onder leiding van Nkrumah wordt Ghana in 1957 onafhankelijk. Hij gaat een socialistische koers varen, wat overigens niet belet dat de United Africa Company (UAC), een onderdeel van Unilever dat gespecialiseerd is in de textielhandel en een grote afnemer van Nederlandse textiel, een textiel fabriek gaat bouwen in Tema, Ghana, de Ghana Textile Printing Company (GTP). Het belangrijkste motief zijn de invoerheffingen op textiel. In Ivoorkust is de eerste president Houphouët-Boigny (1960-1993) meer prowesters, maar ook daar krijgt de opbouw van een eigen industrie veel nadruk. Eind jaren zestig begint UAC de bouw van Uniwax in Abidjan.

Beide fabrieken kunnen overigens nog geen wax prints produceren. Hoewel Unilever het voor het zeggen heeft in het samenwerkingsverband, beschikt de Vlisco over